

Вчися! Ось скільки повстань підіймає свавілля людини,
 Як повертаються долі людей під час бунту такого
 Й в битві кінноти страшної, куди веде Марсова битва,
 Що зруйнувати спроможне отих громадян миролюбних,
 Що несуть війни жорстокі, що може князів хвилювати,
 Бачив я все: це господь, суддя правди, засвідчив у битві.
 Це був той день, коли наші війська переможні розкрили
 Вашу хвалюбу. Це ж бо ти, саме ти ось покликав до зброї
 Душі відважні оті, що тепер вкрили трупами землю» [8, с. 241].

Вкладаючи такі слова в уста князя Острозького, автор віддає належне сміливості козаків, називає їх «відважними душами». Князь вказує Косинському, як би той мав повестися, щоб з користю використати відвагу його війська:

«Краще було б ті частини свої повести у Родопи
 Й вигнати із перешийка вузького рифейські загопи
 Чи то піти на сніжний Танайс і кавказькі тумани!» [8, с. 241].

Поєма закінчується своєрідним гепі ендом. Розгромлені козацькі загопи покидають П'ятку і йдуть до себе, на Запоріжжя. Князі Острозькі теж покидають це місце разом зі своїми загонами й прямують до Костянтинова – однієї із головних твердинь на теренах свого князівства, його нової столиці. Кожен ніби повертається в свій світ.

Отже, в поемі Пекаліда «Про Острозьку війну» ніби представлені два світи – світ князівський і світ козацький. Перший – це світ цивілізований. Можна сказати навіть так: це – світ розуму.

Інший світ – козацький. У цьому світі живуть відважні люди. Вони – непогані воїни й часто воюють з чужинцями – татарами й турками. Однак у своїх діяннях козаки часто керуються почуттями. Не завжди їхні вчинки є розумними. І таким нерозумним вчинком була їхня Острозька війна.

Козацький світ можна сприймати як світ почуттів, що протистоїть світові розуму. Та все ж немає абсолютного антагонізму між цими двома світами. Вони можуть знайти спільну мову й примирення. Свідченням цього є й діалог між Косинським та князями Острозькими, наведений вкінці поеми.

Словом, ці світи можуть співіснувати. Основним світом має бути князівський світ – світ стабільності. Саме тут є «міста квітучі». Світ же козацький, який існує серед дикої природи, – ніби є доповнення до світу князівського. Він має стати заборолом князівського світу від чужинців.

Однак повстання під проводом Косинського показало, що така схема взаємин двох світів, князівського й козацького, не працює. Козацький світ не хоче лишатися в своїх вузьких рамцях. Він претендує на світ князівський – принаймні на його частку.

Література:

1. Архив Юго-Западной России. – К., 1863.– Ч. 3. – Т. 1.
2. Винар Л. Козацька Україна. – К., 2003.
3. Кралюк П., Якубович М. Василь Суразький: апологія православної традиції / П. Кралюк, М. Якубович. – Острог, 2011.
4. Кралюк П., Якубович М. Ян Лятос: ренесансна філософія та наука на українських землях / П. Кралюк, М. Якубович. – Острог, 2011.
5. Леп'яко С. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні / С. Леп'яко. – Чернігів, 1996.
6. Литвинов В. Ідеї гуманізму епохи Відродження в українській філософії XV – початку XVII ст. / В. Литвинов. – К., 2000.
7. Острозька академія XVI-XVII ст. Енциклопедія. – Острог, 2011.
8. Пекалід С. Про Острозьку війну... // Українська поезія XVI століття. – К., 1987. – С. 196–242.
9. Ульяновський В. Князь Василь-Костянтин Острозький: історичний портрет у галереї предків та нащадків / В. Ульяновський. – К., 2012.
10. Шевчук В. Муза роксоланська / В. Шевчук. – К., 2005. – Кн. перша.
11. Щербак В. О. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV – XVII ст. / В. О. Щербак. – К., 2000.
12. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI-XVII ст. / Н. Яковенко. – К., 2002.

УДК 811.161.2' 373.612.2'42

Р. М. Падалка, Н. Ворона,

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ

ОСОБЛИВОСТІ МЕТАФОРИЗАЦІЇ У ПРОЗІ А.ФЕДЯ

Дослідивши вживання метафори в романі «Переддень доби Водолюбіві», ми з'ясували, що вона необхідна для створення в читача образного ставлення до героїв, що призводить до глибокого та повного розуміння смислу тексту. А.Федя використовує метафори з метою апеляції до уяви читача та підкреслення основних ідей роману, ставить безліч проблем, які глибоко хвилюють самого письменника, серед яких – проблема відносин між людьми; окремої людини із самим собою та навколишнім світом. Розв'язання цих проблем читач шукає безпосередньо в тексті. І в цьому не останню роль відіграють метафори, вони уможливають інтерпретацію тексту по-своєму.

Ключові слова: метафора, метафоричність, перенесення, художні прийоми, когнітивна лінгвістика.

CHARACTERISTIC FEATURES OF METAPHORS IN THE WORK OF F.FED

Cultural studies scholars and fine art experts often analyze metaphors. In particular, they study metaphors in fiction. They regard metaphors as literary language phenomenon from the point of literary criticism and linguistics. They study etymological concept of metaphors and their connection to myths. It seems appropriate to consider the metaphor through the prism of cognitive linguistics. Cognitive theory is the study of mental information that is information stored in the mental lexicon in the brain that makes the basis of human consciousness. In modern linguistics there is a tendency to consider the word as a complex structure and a multi-layer complex.

Metaphor as a mysterious artistic phenomenon has attracted the attention of researchers from antiquity to the present day. Despite numerous scientific papers devoted to the metaphor, the aesthetics of the metaphorical space and its contents are still poorly understood. The language of literary works by writers of our native land Slovyanschyna is even less studied. Examining the use of metaphor in this work, we found that metaphor is really necessary to create descriptive attitude to the characters in reader's imagination, which in turn leads to a deeper and more complete understanding of the meaning of the

text. A. Fed uses metaphors in the novel with the aim of appealing to the reader's imagination and enhance the main ideas of the novel, raises many issues that deeply concern the writer, among them – the problem of human relations; the individual approach to himself and the world around him. A reader is looking for solving these problems in the text. And this is not the last role played by metaphors. They make it possible to interpret the text differently.

Keywords: *metaphor, metaphoricity, comparisons, techniques, cognitive linguistics.*

ОСОБЕННОСТИ МЕТАФОРИЗАЦИИ В ПРОЗЕ А. ФЕДЯ

Проведя исследование метафоры в романе «Переддень доби Водолієвої», мы определили, что она необходима для образования у читателя образного отношения к героям, что, в свою очередь, приводит к более глубокому и полному пониманию смысла текста. А. Федя использует метафоры с целью апелляции к фантазии читателя и подчёркивания основных идей романа, ставит множество проблем, которые глубоко волнуют самого писателя, среди них – проблема отношений между людьми, отдельного человека с самим собой и окружающим миром. Решение проблем читатель ищет непосредственно в тексте. И в этом не последнюю роль играют метафоры, они дают возможность интерпретировать текст по-своему.

Ключевые слова: *когнитивная лингвистика, метафора, метафоричность, персонификация, художественные приёмы.*

Актуальність дослідження. Метафора як художнє явище, загадковий феномен привертала і привертає увагу дослідників від античності до наших днів. Попри численні наукові праці, присвячені метафорі, естетика саме метафоричного простору, його зміст залишаються мало вивченими, ще менш дослідженою є мова художніх творів письменників рідного краю Слов'янщини.

До аналізу метафори зверталися культурологи й мистецтвознавці; здійснено, зокрема дослідження метафори в художньому просторі (Н. Д. Арутюнова, О. Н. Веселовський, В. М. Жирмунський, Б. П. Іванюк, К. А. Кедров, Л. В. Костенко, А. Ф. Лосєв, Б. С. Мейлах, Х. Ортега-і-Гассет, О. М. Фрейденберг та ін.); метафори як явища художньої мови з позицій літературознавства та стилістики (Ф. Р. Анкерсміт, В. Арнольд, Н. Д. Арутюнова, Ш. Баллі, Г. С. Баранов, Е. Басін, М. М. Бахтін, В. М. Вовк, Л. С. Виготський, О. І. Глазунова, Ф. де Соссюр, Ю. М. Тиньянов, Ц. Годоров); етимологічне дослідження метафори та її зв'язків із міфом (О. Н. Веселовський, А. Ф. Лосєв, О. О. Потебня).

У сучасній лінгвістиці простежується тенденція розглядати значення слова як складну структуру, багатоплановий комплекс. Проблема семантичної структури слова досліджували І. Арнольд, Ф. Уфимцева, М. Нікітін, І. Стернін, Ю. Апресян та ін. Основне вчення про трикомпонентну побудову лексичного значення полягає в концепції денотата, сигніфіката й конотата. І. Арнольд дотримується думки про поділ конотата на чотири компоненти: емоційний, експресивний, оцінний і стилістичний [1, с. 192].

Предмет дослідження – моделі метафор у романі А. Федя «Переддень доби Водолієвої».

Мета роботи полягає в дослідженні метафори на прикладі української сучасної прози письменника Слов'янщини А. М. Федя.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

– простежити функціонування метафори в художньому тексті;

– обґрунтувати естетичну цінність метафори в сучасному художньому світі української прози.

Теоретичне та практичне значення роботи. Здійснене дослідження поглиблює уявлення про метафору, створює нові можливості для осягнення сутності творчого мислення й художнього способу освоєння світу.

Одержані результати дослідження мають практичну цінність як для лінгвістичного аналізу, так і для осмислення конструктивних шляхів збереження культурного спадку нації.

Наукова новизна – на основі дослідження питань, пов'язаних із механізмами метафоризації в українській прозі, виявлено, що метафоричність додає національному буттю естетику, що забезпечує відображення сутності національного мислення.

Основний виклад матеріалу. Когнітивна лінгвістика (від англ. cognition «знання, пізнання», «пізнавальна здатність») – мовознавчий напрям, який розглядає функціонування мови як різновид когнітивної, тобто пізнавальної, діяльності, а когнітивні механізми та структури людської свідомості досліджує через мовні явища [4]. Нам видається доцільним розглядати метафору через призму когнітивної лінгвістики. Когнітивна теорія – це дослідження ментальної інформації, тобто інформації, що зберігається в ментальному лексиконі всередині мозку й складової основи людської свідомості. Метафора допомагає розкрити, оголити внутрішню природу будь-якого явища, предмета чи аспекту буття, найчастіше будучи вираженням індивідуально-авторського бачення світу. Наприклад, метафора-субститут уживається замість еквівалентного буквального вислову, її можна переказати буквально, за її допомогою зручно описувати не надто складні випадки. Наприклад: обшири світовідчуття, життя залишатиметься мертвецьки холодним, очима можу запалити Ворсклу, перед очима пропливали картини, час безпристрасної холоднечі, *рвонув в сторону лівого берега, покритися забуттям тисячоліть, покривши поверхню метафізичною ковдрою, береги Вічності*, ранок брався червоною пучкою, простір Батьківщина не виплекав Людину, довбалися на своїх шістдесяті сотках городу, *квітуче море тендітної ковили, народжується революція*, сікався битися до козенят, серцем й душею кучерявий, скрився очима й плечима на цілий тиждень, діти слугували громовідводом, *піймати скрушений погляд, очі*, що пропікають до кісток, переходити швидко воду.

Як зазначила Г. Файзуліна, через художні образи А. Федя викладає свою теорію «духовної архітектури Всесвіту». Основна ціннісна орієнтація якого як в мистецтві, так і в літературі – показати місце й роль етнонаціональної культури в постмодерному світі, здійснити «перегривання» символіки, архетипів, міфологем традиційної культури в сучасних інтерпретаціях. Анатолій Федя у своєму романі переосмислює історію, родову пам'ять українського народу за допомогою постмодерної стилістики, залучаючи елементи космозму та все ж не цураючись етнокультурних традицій рідного краю України в цілому [2].

Не дивлячись на доволі реалістичний виклад із деякими фантастичними вкрапленнями, у романі А. Федя є етнокультурно-графічно наповнені концепти-екзистенціали – Земля, Небо, Вогонь, Вода, Час, Простір, Тиша, Темінь, Віра, Надія, Любов, Космос, Всесвіт, Вічність, Безмежність, Краса, Сутність, Мікрокосм, Макрокосм, Сонце, Зоря, Галактика, Таїна, Тіло, Людина, Дитина, Початок, Успіх, Природа, Стихія, Космічний Розум, Душа, Дух, Пекло, Рай, Доля, Особистість, Правда, Нечисть, Інший, Світ, Речі, Предмети, Коридор, Кабінет, Водолюб, Сірість, Свідомий Вибір та ін. У книзі вони неодмінно позначені великою літерою, відтак стають метафізичними «героями» твору, що вибудовують романну матрицю «життєвого світу» А. Федя, надаючи їй категоріальності та впорядкованості [2].

Автор вводить у твір головних героїв, які по суті є архетиповими міфологемами – це Небо, Сірість, Степ, Тиша, Сонце. Він часто звертається до них художніми синтаксемами: дід вчився мудрості Степу; степ буває лагідним, буває жорстоким;

земна Тиша задивилася; тиші здалося; тиша запримітила; тиша вместилася бабі на плечі; тиша ховалася за коньок хати; земна Тиша прожогом скочила в колодязь; небесна Тиша побігла вгору і заховалася в позахмарному безмежжі; сірість поточила красиве й гоже; Небо продовжити весну; вода просила Небо не рушити весну; сонце шие золотий візерунок; подумало Сонце; сказало сонце.

Окремо виділяють персоніфікацію (уособлення) – метафору, у структурі якої предикат. Ця метафора наближається до міфології й казки, але на відміну від міфу через уособлення стихії, природи чи географі літературна персоніфікація розкриває не історію богів, богорівних героїв чи інших фантастичних істот, а життя соціуму або внутрішній світ особистості.

Класичним прикладом персоніфікації є: радіють хатні очі, кашель оркеструвався дзенькотом дійниці, хата в будь-яку пору вдивляється в безкрайній степ, нервово застрибали пальці, *скавучить голод*.

Метафори розрізняють також за формою. Вони можуть бути виражені одним членом речення або цілим чи кількома реченнями. У класичній теорії метафори класифікують за формою в синтаксичному сенсі: тисячолітній дуб тримає будівлю на підземній гілочці, релігії дарували ключі до розгадки таїни буття людського, нараяла собі про контури троянда, *огонь просив замовк небесний тенор травня, написав тобі по задниці ремінякою, усю жизнь перетирала зубами батька, «Правда» заскалена на вході в райком партії тощо.*

Окрему групу синтаксем становлять фразеологізми: робила з губи халяву, *чорти навкулачки не билися*, тильші тебе б побили, *увірвався терпець, мухи в селі не обидив*.

Метафору, з одного боку, можна означити як передачу смислу непередаваних відчуттів. Припустімо, відчуття краси, незвичності, відчуття священного – естетичні відчуття, їх дуже важко передати логікою й словами. Тому доводиться передавати іншими способами, наприклад, художніми, одним із яких є метафора. А з іншого боку, в основі метафори лежить порівняння, де метафора викликає ораціоналені (або раціональні) відчуття. Маємо два типи метафор: 1) ті, що передають смисл непередаваних відчуттів (дозволяють розкрити естетичний простір метафори), 2) ті, що розкривають смисл за допомогою порівняння (розкриття ознак від відомого до невідомого).

Ефект метафори – це народження нового погляду. Дуже часто шукану властивість виявляють не у властивостях самого об'єкта, а в асоціаціях, пов'язаних з уживанням слова, використовуюваного для позначення об'єкта. Метафора має справу не з об'єктами та їхніми відношеннями, а з їх вираженням у мові. У цьому випадку проблема стає ще більш складною, бо вимагає пояснення вже не трансформації мовного вираження, а способу переведення позалінгвістичної реальності в лінгвістичну.

Дослідивши вживання метафори в цьому творі, ми з'ясували, що метафора справді необхідна до створення в читача образного ставлення до героїв, що, так само, і призводить до глибшого та повного розуміння смислу тексту. Зазначимо, що низкою засобів вираження мови та стилістичних прийомів метафора вирізняється особливою експресивністю, бо має необмежені можливості у зближенні, нерідко – у несподіваному уподібненні найрізноманітніших предметів і явищ, сутнісно по-новому осмислюючи предмет. Щодо метафори інші стилістичні прийоми – такі, як оксюморон, уособлення, антитеза, перифраз – можна розглядати як його різновид чи модифікацію.

Метафорі присвячено чимало праць лінгвістів та літературознавців, які розглядали її в цілому. Філологи та лінгвісти розробили і продовжують розробляти безліч теорій метафор, і сама метафора більше не вважається поверхневим мовним феноменом.

Особливість використання метафор у межах художніх текстів полягає в тому, що художній текст відрізняється від будь-якого іншого. Вона може стимулювати емоції та естетичні почуття читача з допомогою особливості мови, який передбачає наявність художньої образності. До засобів образності належить безліч стилістичних засобів, серед яких перше місце посідає метафора, найбільш поширена в художньому тексті. Метафора надає художньому світу автора виняткову виразність, передаючи думки за допомогою чуттєвих образів і тим самим оживляючи суху абстракцію та роблячи її більш близькою до читача.

А.Федь у романі апелює до уяви читача, а це викристалізовує нові ідеї роману, ставить безліч проблем, які глибоко хвилюють самого письменника. Основні з них: проблема відносин між людьми; окремої людини із самим собою та до-вкіллям. Розв'язання цих проблем читач шукає безпосередньо в тексті. Метафори уможливають інтерпретацію тексту та дають змогу автору дійти до суті об'єктів найкоротшим шляхом, уникнути описань, що додає лаконічності й шарму його прози. Більш давніми, попередніми метафорі елементами образності, є порівняння та епітет. Тому ми будемо розглядати моделі їх уживання в художньому творі в наступних дослідженнях прози А.Федя.

Література:

1. Апресян В. Ю. Метафора в семантическом представлении эмоций / В. Ю. Апресян, Ю. Д. Апресян // Вопр. языкознания. – 1993. – № 3. – С. 29.
2. Файзуліна Г. Міжнародний вісник : Культурологія. Філологія. Музикознавство / Г. Файзуліна. – К.: Міленіум, 2015. – Вип. I (IV). – С. 15–22.
3. Федь А. Переддень Доби Водолієвої / Анатолій Федь. – Канів : «Склянка часу»*Zeitglas verlag, – 2013. – 470 с.
4. <http://uk.wikipedia.org>/Когнітивна лінгвістика